

SLOVENSKA MESTA IN PODEŽELJE

Dr. Ciril Ribičič

V času vladanja levosredinske koalicije je več možnosti za zapostavljanje interesov podeželja kot mesta. Desni skrajneži ji že napovedujejo, da se ji bodo zgodili t. i. spontani protestni pohodi na Ljubljano kot center njim nasprotnih civilnodružbenih gibanj. Še posebej je pri tem eksplozivna zmes, ki nastaja, kadar se tradicionalna polarizacija med levico in desnico dodatno zaostri s poglobljanjem nasprotij med centrom in periferijo, med mestom in nerazvitim podeželjem. Za zdaj takšne skrajne aktivnosti nimajo realne podlage, saj moramo Golobovi vladi priznati, da je ob izzivih v zvezi z energetske krizo in podražitvami, požari in položajem gasilcev ter sušo in njenimi posledicami ravnala tako, da podeželje ni bilo prepuščeno samo sebi. Žal je imela vlada manj sreče pri sporazumevanju z zahtevnimi predstavniki kmetov pri prodaji žita. Kljub temu je očitno, da želi vlada preprečiti, da bi bremena krize bolj občutili vaščani kot meščani.

Čeprav velja v Sloveniji levica predvsem za glasnika mesta in desnica podeželja, se ne glede na to, kdo je na oblasti, ohranjata in krepi centralizem in strankokracija, ki škodujeta tako mestu kot podeželju in njunim prebivalcem. Zato je dolgoročno gledano pomembno zlasti vprašanje, ali je mogoče z dograjevanjem sistemskih rešitev zmanjšati odtujenost tako meščanov kot vaščanov od državne oblasti.

Če začnem pri lokalni samoupravi, velja priznati, da delujejo podeželske občine bolje kot mestne, oboje pa se upravičeno pritožujejo, da nimajo pravega vpliva na dogajanje na regionalni in državni ravni. Vsakokratna državna oblast lokalne samouprave ne priznava kot nosilke vertikalne delitve oblasti. Ta bi morala od spodaj navzgor omejevati izvršilno državno oblast na podoben način kot jo na horizontalni ravni omejujeta parlament in ustavno sodišče. Odsotnost takšnega vpliva ohranja strankokracijo in krepi centralizacijo države. Deluje po načelu "Deli in vladaj!", namesto da bi delovala na vključujoč način.

Pomenljivo je, da so bile v zadnjem obdobju pokrajine v središču pozornosti samo takrat, ko je vlada zaradi epidemije prepovedovala prehajanje ljudi med statističnimi regijami, za katere širša javnost prej sploh ni vedela, da obstajajo. S sistemskega vidika je temeljni problem v tem, da so pokrajine še vedno le mrtva črka v ustavi, ostajajo ustavna obveza, ki ni uresničena, čeprav je stara več kot 15 let. Med razlogi, da do oblikovanja pokrajin ne pride, je vprašanje, kako velike naj bodo oziroma koliko naj jih bo, izvedbo pa otežujejo tudi dileme v zvezi z njihovimi pristojnostmi, sedeži in imeni.

Ustavna ureditev preprečuje skrajne rešitve, ker je ustanovitev pokrajin vezana na dve tretjinsko večino (prisotnih) poslancev. Iz občin in opozicije prihajajo zahteve po oblikovanju velikega števila manjših pokrajin. Te zahteve izhajajo od prepričanja, da morajo biti pokrajine čim bližje vsakemu občanu, naselju in sleherni majhni občini. S takšno zahtevo ni nič narobe, vendar bi jo morali uresničevati z razvijanjem demokratičnih odnosov znotraj vsake pokrajine in ne z ustanavljanjem množice nemočnih pokrajin. Stroka, zlasti geografska, argumentirano opozarja, da pokrajin ne sme biti več kot osem. Temu lahko pritrdimo tudi z ustavno pravnega vidika, saj bi majhne pokrajine bolj spominjale na upravne okraje, ki so podaljšek državne oblasti, kot na močne in vplivne subjekte političnega odločanja na pokrajinski in državni ravni, pa tudi spodbujanja sodelovanja prek državnih meja. Po izgonu županov iz državnega zbora se je zastopanost lokalne samouprave zožila na zastopanost v šibkem državnem svetu.

O policentrizmu govorijo samo še zgodovinska pričevanja. Na delu pa sta ljubljanzacija in centralizacija, neprimerni zaradi raznolikosti slovenskih pokrajin. Ob vsaki krizi, pa naj bo ekonomska, epidemična, ukrajinska ali energetska, se pokaže odsotnost pokrajin kot nepremostljiva slabost, vendar nikoli ni pravi čas za njihovo ustanovitev. Pa tudi vsakdanje delovanje oblasti je invalidno zaradi reduciranja lokalne samouprave na krajevno. Vsakokratna vlada nadomešča odsotnost pokrajin z občasnimi obiski na regionalni ravni, aktualna pa daje poseben poudarek vzdrževanju vezi s civilnodružbenimi gibanji, ki so ji pomagale osvojiti oblast. Eno in drugo je koristno dopolnilo sistemskih vezi med volivci in izvoljenimi, ne more pa biti nadomestilo zanje.

Mreža občin je razdrobljena, nesimetrična, občine nimajo pomembnejših pristojnosti, pri čemer se zaradi odsotnosti pokrajin mestne občine povzdigujejo nad t. i. navadne občine. Poslušajo namreč zastopati regionalne interese, čeprav za kaj takega nimajo pooblastila občin, ki jih obkrožajo. Ustanovitev pokrajin bi povzročila tudi spremembo razmerja moči v dvodomnem parlamentu in okrepila njegovo skrb za bolj uravnotežen ekonomski razvoj vseh pokrajin in solidarnost med njimi.

Organiziranost parlamentarnih političnih strank na žalost ne zapolnjuje praznega prostora, saj zanemarjajo svojo zasidranost in delovanje na terenu. Namesto, da bi črpale svojo moč iz interakcije z lokalnimi območji s pomočjo mreže lokalnih organizacij, brez katerih politična stranka izgublja občutek za realne življenjske probleme, poskušajo javno podporo pridobivati na daleč, prek javnih medijev ali celo samo s pomočjo Twitterja.

Danes volivci samo potrjujejo izbiro kandidatov, ki jo pred volitvami opravijo politične stranke; poslanec se čuti hvaležnega in zavezanega stranki, od katere je bila in bo ponovno odvisna njegova izvolitev. Zato se zastavlja vprašanje, kako zagotoviti teritorialno zasnovano zastopanost v parlamentu, ne da bi pri tem kršili ustavno načelo o sorazmerni zastopanosti političnih programov. Rešitev te kvadrature kroga je takšen volilni sistem, ki zagotavlja visoko stopnjo personalizacije pri izbiri vseh poslancev, tako tistih, ki prihajajo iz posameznih teritorialnih enot kot tistih, ki jih iz svojih vrst kandidirajo vodstva političnih strank na ravni pokrajin.

Brez političnih strank pri organiziranju volivcev in oblikovanju kandidatnih list ne gre. Nesprejemljivo pa je, da imajo pri izbiri med kandidati ključno vlogo vodstva političnih strank, ki v naprej določijo vodilne kandidate tako da jim namenijo izvoljive okraje in spremenijo druge v podporne kandidate tako, da jim namenijo ne-izvoljive okraje. Ena od preprostih omejitev moči strankokracije je zato tudi zahteva, da ima kandidat prebivališče v enoti, v kateri nastopa (domicil) in v kateri bo organiziral poslansko pisarno za stike z volivci, če bo izvoljen.

Z uvedbo kombiniranega volilnega sistema dveh glasov, kot ga med drugimi poznata Nemčija in Nova Zelandija bi poslanci postali pravi predstavniki ljudstva, katerih prvo polovico bi izvolili po večinskem načelu v enonominialnih teritorialnih volilnih enotah in drugo polovico s prednostnim glasom na predlog političnih strank na ravni pokrajin. Gre torej za kombiniranje ljudskega predstavnštva in proporcionalnega zastopstva političnih programov. Samo uvedba prednostnega glasu namreč ne zadošča, med drugim ji z desnice ugovarjajo, da zapostavlja podeželje.

Dolgoročno gledano odprava storjenih napak iz preteklosti ni dovolj; **potrebne so sistemske reforme. Ustanovitev pokrajin in demokratizacija volilnega sistema sta takšni izboljšavi, ki naj trajno preprečujeta poglobljanje prepada med vsemogočno centralno oblastjo ter podrejenimi slovenskimi mesti, podeželjem in njihovimi prebivalci.**